

Hetvenöt év az észak-amerikai Egyesült Államok irodalmából

Hányan jutottak halhatatlan hírnévhez és dicső emlékezethez, a kikről ezt 1821-ben még nem is gondoljuk! Bryant csak huszonhat éves volt és a „Thanaptosis“ már 1817-ben megjelent (mostani bevezetése és záradéka nélkül); Emerson azonban csak tizenhét, Longfellow és Whittier tizenégy, Holmes tizenkettő, Poe egynéhány hónappal idősebb, Lowell pedig csak két évvel előbb hallatá gyöngye csecsemő hangját, melylyel később Washington születésnapját dicsőítette; az 1819-ik év volt az, melyben Whitman először szólaltatá meg műzsáját. Ha a szoros értelemben vett irodalomról azt mondhatjuk, hogy az a szellem hatalmának irodalma: úgy a költők művei után első helyre a regényeket és a komoly tanulmányokat kell tennünk. Valóban bármennyire igaz az, hogy ez annak magas szárnyalását soha sem érheti utol, az is kétségtelen, hogy a legjobb prózai irodalmi munkák messze fölülmulják a költészet alsóbbrendű termékeit. Valószínű, hogy vannak olyanok, kik azt állítják, hogy Hawthorne prózája bármely amerikai költő tollát felülmulja. Ez az angol kritika átlagos véleménye. Hawthorne 1821-ben, éppen tizenhét éves korában lépett be a Bowdoin Collegeba. De voltak előzői Hawthornenak, éppen úgy, mint Agamemnon előtt is éltek emberek. Brown Károly Brockden, ki 1771-ben született és 1810-ben halt meg, éppen nem volt rossz előfutár. Cooper 1789-ben született és 1821-ben a „Christian Register“ születését ünnepelte „A kém“ kiadásával, a mely első szerencsés munkája volt, bár sorrendben a második; „Ovatosság“, a melyet okos ember ovatosságból nem olvasott el, 1820-ban látott napvilágot. Ez évben jelent meg Irving „Vázlatok“ című műve, tíz évvel később mint „Knickerbocker“-je, a mely New-York korábbi történetének parodizálása. A félig vázlat, félig történetíró Irving fölötte szeretetreméltó módon — másként nem is tudott — vezet bennünket a tudományos irodalomba, a melynek történelme igen figyelemre méltó. Születeit 1783-ban, Prescottt 1796-ban, Bancroft 1800-ban, Hildreth 1807-ben. Azok a történelmi munkák, melyek által ez említettek hírnévhez jutottak, 1821-ben még aligha csirájukban megvoltak.

E tények és képek világosan mutatják, hogy a mostani nagy amerikai irodalomnak mily csekély része volt meg akár mint kész irodalmi termék, akár csak szülemelő állapotban az ihletettek lelkében, kik azokat az utókornak megalkoták, abban az évben, melyben a

„Christian Register“¹ létet nyert. Azt mondhatjuk, hogy a Washington Irving két kötetén kívül még semmi. Webster beszédei és Channing iratai, melyeknek maradandó értékük van, későbbi keletűek. Az ifjabb Buckminsternek, ki 1812-ben halt meg, voltak irodalmi érdemei kortársai előtt; ékesszólásának híre sokáig emlékezetben volt unitárius körökben, sőt még Dr. Furness idejében sem halt ki egészen; de a nagy többség előtt csak rövid ideig volt neve.

Brecher Harriet² asszony már kilencz éves lánykorában részesévé lett annak a dicsőségnek, mely most tiszteletreméltó fejét koronázza. Mottley két évvel volt fiatalabb nála, míg Higginson csak 1823-ban, Curtis 1824-ben, Taylor a következő évben, Hunt Helen 1831-ben, Stedman 1833-ban, Aldrich 1836-ban. Howells 1837-ben, Lanier Sidney 1842-ben és James Henrik 1843-ban született. Célom nem lehet, hogy egy kimerítő névsorozatot adjak, de a melyet adtam igen hiányos volna, ha meg nem említeném a történetíró Parkmant és Fisket, kik közül az előbbi Higginsonnal egy időben, az utóbbi 1842-ben született. És végül hogyan feledkezнем meg Thoreauról csak azért, mert ő, egyike a legritkább szellemelemeknek, irodalmunk történetében külön s a többiektől eltérő irányt képvisel. Négy évvel később született, mint a Ch. Register első példánya megjelent. A ki rá gondol, annak önkénytelenül eszébe jut Burroughs János, kinek szemei voltak a vakokéi és lábai a bénákéi helyett. Egy évben született Howellel (1837); olyan volt az Ég kezében, mint a mienkben a fáklya, mely nem mi értünk világít; hányan gyujtották meg a magukét annak tűzénél!

De, bár 1821-ben a mai amerikai irodalom még csak keletkezőben volt, a legkitünőbbek már megjelentek az irodalom mezején; és most néhány év lefolyása alatt mind eltűntek onnan. Először az az idegenszerű, bágyadt fény, melyet Hawthorneének nevezhetünk, ha csak nem akarjuk időrendben elébe helyezni Thoreaut, kinek nálunk „scholar gypsy“³ volt a neve. Nem tudunk betelni örömmel, midőn oly költők sorozata vonul végig szemünk előtt, mint Bryant, Emerson, Longfellow, Whittier, Holmes és Lowell. Mindenikből a legjobbat véve, e hat együtt megérdemli, hogy mintegy Hexateuch, a mi amerikai bibliánk élén álljon, mint ama zsidó Pentateuch az Ó-Testamentumban. Mily áldás, hogy ezek nem csak szellemükkel, hanem vidám és nemes személyiségükkel is előmozdították a költészet fejlődését, ellensúlyozván azt az általános felfogást, mely szerint a költői szellem az esztelenséggel együtt jár és az, a kiből megnyilatkozik, szükségképen nyomorult és rendetlen életet él. Poe a maga részéről a legnagyobb mértékben segítette elő e hagyományos nézet fenmaradását s innen érthető az a nagy, de nem helyes szempontokból eredő csodálat, melyet elért. Némelyek szeretnék költőink között a legelső helyre állítani, de Dr. Hedge szerint ezt semmi esetre sem lehet tenni s ha Hedge ítélete róla igen erős is, az mégis tény, hogy költészetéből a maradandóság egyik főkelléke hiányzik. És ez, a mint

¹ Unitárius folyóirat. ² Meghalt júliusban. ³ Jövevény író.

a művészi próza egyik nagy mestere mondja, abból áll, hogy ő úgy költészetével, mint jellemével a többiektől el van különítve, mert mindkettőből hiányzik mindaz, a mi az emberi életet megédesíti. Személyisége egyáltalában nem olyan, hogy belőle hőst lehessen alkotni. Részegség, élehetlenség s a mások bizalmával való visszaélés nem indítanak tiszteletre senki iránt. Ennél sokkal több vagy legalább némi tiszteletre méltók a nagy szellemek életében mutatkozó ellentétek, mint Lánier Siedneynél, jóllehet az ember azért nem merné azok hibáit oly kimagasló erényekként feltüntetni, mint a milyeneknek tekintik Browning fonákságait és erkölcsi fonákságait bámulói s a Witmanéit a saját csodálói.

A mi nagyobb költőinket illeti, a kiket eddig így neveztünk, ezekre nézve legkevésbé előnyös kitünőségüket egymással való összehasonlítás útján meghatározni, mert ez csak viszonylagos értéküket mutatja. Bryant a leghibátlanabb köztük alaki tekintetben. Holmes legközelebb áll hozzá és e rangfokozatban igazán méltán megállják helyüket. Az akkor megalakult Uj-Angliát beutazván, kikerülhetetlen volt, hogy az erdők és folyamok ne indítsák őt eikölcsi elmélkedésekre; de az emberi mulandóságnak szemlélete nem homályosította el szemeit, hogy ne lássa a világot a maga természetességében s nem némitotta el annyira, hogy annak szépségeit ne tudja költeményeiben feltüntetni. Eléggő különös, hogy ugyanaz a természet, a mely Bryant lelkében csak magasztos és ünnepélyes gondolatokat keltett, Emerson és Lowell szellemének elevenséget és ruganyosságot adott. De bár a természet volt főforrása költészetüknek, kizárólagos tárgya még sem volt. Emerson vallásos eszméket rejtett a természet képei-be és Lowell legkitünőbb képviselője hazafias költészetünknek, mert szerette honunkat, úgy, a mint csak azok szerethetnek egy édes anyát, kik érte halni készek. Szerette régi hírnevét és mocsoktalan becsületét, a mi igazabb szeretetről tanuskodik, mint az, hogy megvetette gyalázatát.

Emerson, ki nagy költőink között legkevésbé törődött az alak-
kal, legtisztább lírikus költőnk. Ritmusa némelykor sántit, máskor a lehető legtökéletesebb és kifejezések tekintetében, melyek nála egyszerűek és mégis bájosak, páratlan költőink között. Whittier költői lelkét a rabszolgaháboru szabadította ki bilincseiből. Évről évre a legsilányabb anyagot dolgozta fel s a legértéktelebb darabokat bocsátotta közre s valószínű, hogy soha jobbat nem termelt volna, ha Garrison hangja föl nem rázza múzsáját dermedtségéből s nem ihleti prófétái hanggal. A rabszolgaháboru fölverte szenvedély vihara és tüze után azon a csendes és szelid hangon szólalt meg, a melyet a „Hóhatár“-ban („Snow-Bound“) és vallásos énekeiben hallunk, a melyek minden felekezet isteni tiszteletét bensőbbé tették s oly sok megszorodott szívnek nyújtottak erőt és vigasztalást. Holmes költészete itt-ott mélyebb felfogással, mint több másoké igenlő feleletet erre a kérdésre: „Érdemes-e élni?“ Öntudatosan és nyíltan mindent megtett, a mi tőle kitelhetett, hogy a puritán theologia komorságát enyhítse. Öntudatlan készséggel még többet tett, hogy a puritán egyház felfogását derültebb színezetűvé és társadalmibbá tegye. Nem

nyerte meg az emberek teljes bizalmát, de bámulatos módon fokozta azok szívbéli örömét. Voltak olyanok is mindenütt, a kik nevetek rajta.

Lehetetlen, hogy az unitáriusok ne érezzenek bizonyos büszkeséget annak biztos tudatában, hogy irodalmunk ezen nagyjai, az egy Whittiert kivéve. születésükben, neveltetésük és életmódjukban mind unitáriusok voltak. És ez nem hiu büszkélkedés, mert szívünkben él a meggyőződés, hogy van valami az unitarismusban a mi ép oly természetszerűleg rokon a dallal és költészettel, mint a mily természetszerűleg együtt jár a tavasz virággal. És ez annyival érdekesebb, mert sokszor hangoztatták, hogy az unitarismus lényegében oly száraz, költőietlen és festőietlen az egyedül üdvözítő hit tanaival szemben.

De igaz az, a mit Jézus mondott: „Rosz fa nem teremhet jó gyümölcsöket.“ Az unitarismus fájának nagy mértékben telve kell lenni költészettel, különben nem termett volna annyi gyümölcsöt. De az csekély jelentőségű, hogy költőink oly nagy számmal mind az unitarismus kebeléből kerültek, azzal a ténnyel szemben, hogy az unitarismus szellemi kincsének csaknem megmérhetetlen mennyiségű részét, a mely nem szűk körű és dogmai jellegű, hanem általános, magasztos és szívet lelket felemelő, ezek termelték s köztük különösen Whittier. Mindnyájan az Isten szeretetéről, az emberről, az emberi természet méltóságáról, a lélek nagyságáról, a szabad reményről, a melylyel a földi s ama túlvilági életet átöleljük, mindnyájan ezekről mondtak dalt. Így tett Stedman, Aldrich, „Az égi dallamoknak szerelmes költője“, Gilder és H. H. és a mi kissé dagályosan író Whitmanünk is. Mi oly meggyőző, mint az, hogy Isten jó, hogy az élet érdemes és kellemes s hogy Pippa dalai igazán szóltak ezekről? Oly nagy foku és sajátos optimismus sehol sem található, csak itt.

Tényleg ebből kissé igen sok volt az unitarismusban. Olyan volt ez, mint egy teljesen egyszínű ruha, a melyen elmosódott minden színkülönbség, mert ebben elmosódott a valódi különbség a magasabb és mélyebb, a jobb és rosszabb között. S a pantheismus nem üres szó, ha meg lehet azt úgy alkotni, hogy úgy szóljunk Istenhez, mint Tennyson elvesztett barátjához: „Midőn érzem az isteni és emberi közti különbséget, akkor tudom igazán, hogy mennyire szerettelek.“

Whitmant, mint a nép költőjét ünnepezték; de költeményei bizonyára nem voltak oly közkeletűek a nép között mint a Logfellowéi vagy a Whittieréi; sem nem szólnak azok oly természetes, egyszerű emberi hangon, mint a Riley Jakab Whitcombei, kinek százannyi olvasója volt, mint Whitmannak. Whitmant nagyon dicsérik, mint igazi amerikai költőt, jóllehet költőink közt kifejezéseiben legkevesbé nemzeti és hazai, költeményei tele voltak idegen és korcs szavakkal és szólásmódokkal. De miért kellene a legnemzetibb amerikai irálynak ilyennek lennie? Mi nem vagyunk idegenek, hanem „minden kornak örökösei.“ Azok a legjobb, legigazibb amerikai költők, kik a mi számunkra fejlesziük odaadó szeretettel a legfenségesebb eszméket

s nem azok, kik csak önhittségüket táplálják és a kikről azt kell hinnünk, hogy már megzavarodtak és eszüket vesztették. Így felfogva a dolgot, Lowellt kell a legvalószínűbb amerikai költőnek tartanunk.

Emerson az, kinek legmaradandóbb s legszélesebbkörű befolyása volt vallásos életünkre. Dr. Hale azt szokta mondani Dean Stanley-ról, hogy bárkitől hallott Amerikában egyházi beszédet vagy bármely szöveget olvasott, az mind Emersoné volt. Ez csak arra jó, hogy az ember ne higgye el; ellenben azt hiszem, hogy Dean Stanley saját beszédein kívül egyetlen egyet sem látott Amerikában. Ilyen állítás, bárkitől származik is, nem egyéb, mint szörnyű tulzás, de elég találó karrikaturája egy kétségbenvonhatatlan ténynek. De miben rejthetik Emerson tanításai titokszerűségének ereje egy költészetében, mint prózájában, mely minket fölötté vonzó hangjával oly gyakran kísért? Ez az isteni szellem érezhető jelenvalósága, a végnélküli genesis és meg nem szünő megnyilatkozás, a lélek nagysága és lényegének azonossága a világmindenséget betöltő Istenség szellemével, az erkölcsi törvény fensőbbisége. Parker Tivadar a kalvinizmus ingadozása irányait élesen kigunyolta, részben kisebbítvén, részben növelvén azt; de az Emerson evangéliuma téves és másoktól annyira ócsárolt felfogásokra nézve olyan volt, mint a zordon vidéken megjelenő enyhe déli szél, hol a rideg tájékok eltűntek s kókörösín és viola kezdett nyilni mindenütt.

Az irodalom más mezején csaknem ép olyan kitünőségek képviselik az unitarizmust, mint a költészet terén. A történet és politikai írók között ott van Bancroft, Motley, Parkman, Curtis, Higginson és Fiske, oly nevek, melyek könnyen hiu büszkeséget kelthetnek az emberben, hogy ily nevezetes hitrokonai vannak; de a mi főként figyelmet érdemel, az, hogy a némileg szabadabb elvű, szélesebb körű, felekezet nélküli s mondhatni cosmopolita irány jelentkezését unitárius rokonságunk és körünk kebelében szívesen kell fogadnunk, mert ez képezi forrását és alapját annak a nagy előszeretetnek, mely kiváltképen a történelmi kutatás és általában az irodalom terén mutatkozik. Nem lehet tagadnunk, hogy legjobb irodalmi munkásaink közül sokan pályafutásukat unitárius szószéken kezdték meg. E tényt azután sokan úgy magyarázták, mint a mi hitünk épületének kisebbítését, mintha az nem lenne elég terjedelmes és vendégszerető, hogy kielégithesse nagyobb és mélyebb szellemeinket is. De e tény természetes és kikerülhetetlen következménye volt egy vallási gyakorlatnak és tapasztalatnak, a mely táplálta azt a meggyőződést, hogy „a mező a világ“, hogy a vallás nem része az életnek, hanem maga az élet eszmeileg felfogva és áthatva a legfőbb hatalom szellemétől.

Ez alatt az időszak alatt, a melyről elmékedtünk, irodalmunk jelentékeny mértékben egyesült a szabad vallásossággal s annak gyarapodására kedvező befolyással volt; és pedig nagyon természetesen, azért, mert minden értelmi tényező, erő közül az irodalom a legfőbb forrása a szabad szellemnek és fejlődésnek. A tudomány gyakran ép oly dogmatikus, mint a theologia s éppen azért a gon-

dolkozás szabadságának akadályá. A természettudományok soha sem szabadítják meg az embert annyira a felekezeti és hittételek bilincseitől, mint az irodalom; a költő és tanulmányíró, a történet- és regényíró művei az azokban levő magasztos humanus eszmékkel. Sok ezer regény a legromlottabb iránynak volt czukros pilulája, de ezeket ritkán lehetett a szó magasabb értelmében vett irodalom termékei közé sorozni. A nagy regényírók mindnyájan az égi szellem képviselői voltak. Az ő kereszténységük a Krisztus kereszténysége volt: Isten és embertársaik iránti szeretet. Ha az amerikai egyház a rabszolgaság védő bástyája volt, úgy különösen az volt Beecher Henrik Ward nővére, ép oly felvilágosult gondolkozású nő, a mi fivére a theológiában s a ki a „Tamás bátya kunyhója“ című. századának leghatásosabb novelláját írta. Jóllehet, Cable és Warner az orthodox egyház hívei, de novelláikban a vallásos elemnek ép oly termékenyítő ereje van, mint a természet szabad erőinek.

E vallásos felfogás nem dogmatikus, hanem ethikai és általános emberi. Howell és James művei határozott vallásos irányt nem képviselnek, de az erkölcsi törvények fenségese mindenben feltalálható, a mit csak irnak. Hawthorne novelláiban és kisebb elbeszéléseiben egyetlen szó sincs, a mely az ő unitárius voltára mutatna; de mivel azokban mindenütt az ő személyiségének kikutathatatlan mélysége szól hozzánk, ezek egyszersmind megvetéssel tekintenek a hagyományos theologia csaknem kimondhatatlan absurdumaira és mesterséges fogásaira, rideg és szigorú megkülönböztetéseire a bűnösök és szentek között. A ki úgy ismeri az emberi természetet, mint ő, az jól ismeri azt a vonalat, mely az emberi szívet két felé osztja: a pokol és az ég számára.

De az eddig említettek tudományos színvonalon álló beszédei nem feleltek meg a művelt közönség igényeinek. Channing és Buckminster épen abban különböznek a többiektől, hogy megadták beszédeiknek azt az irodalmi szint, a mely a másokéiból hiányzott s követőik nem maradtak messze az ő jelességeik mögött, Dewey beszédei izléses alakjukkal tűntek fel. Parker beszédeinek igen laza szerkezete volt, de olyanok voltak, mint a nyári áradás, a mely színén sok illatos és szép virágot hord; és, jól emlékezem, egy igen tekintélyes irodalmi férfiú azt mondá, hogy Shakspeare óta senki sem mondott annyi shaksperei gondolatot, mint Beecher Henrik Ward. Az az általános kicsinylés, a melylyel az irodalmi kritika az egyházi beszédeket mérlegeli, egyáltalában nem illeti a Brook Fülöpéit, csakis azzal a tisztelettel, a melylyel általánosan találkoznak. Frothingam Oktáv beszédei tele vannak classicus szépségekkel s ép oly szépek, mint a Curtiséi s ép oly türelmes hang szól belőlük.

Ez a hetvenöt év, az irodalmi élet egészét véve, csodálatosan jó és szép eredményt mutat fel. Úgy az értelmi mint az erkölcsi téren nagy a haladás, a minek méltán örvendhetünk. De azt biztosan tudjuk, hogy nem lesznek többé oly nagyjaink a kik teljesen betöltsék azokat a hézagokat, a melyeket a kéréllhetetlen halál okozott. De még sem vehetjük ezt egész bizonyosra. A valódi hírnév nem dobol-

tatja ki magát előre mint, azt az önhitt képzelődés teszi. Mi nem azzal a mértékkal mérjük Longfellow és Whittier nagyságát, mint korábbi kortársaik, a kik azok nagyságának csak csiráját és halvány kezdetét látták. Meg lehet, hogy már most meg vannak közöttünk az ő dicsőségüknek méltó örökösei. Addig is, míg ezeket megismerjük, bámulattal tekinthetünk korunkban ama tömegére az íróknak és írónőknek, a kik nem csak könnyedén, hanem igen jól is írnak. Nem könnyű dolog a kitünőségeknek ekkora sokaságából kiemelkedni. Ha későre is érkeznek meg a várt óriások, nem érzünk semmi hiányt, mert ámbár az előbbieket halottak, de mindazáltal uralkodó fejedelmek, a kik még most is kezükben tartják a kormánypálczát a szellem világában az ők mausoleumukban.

Chadwick W. János után angolból:

KOVÁCS JÁNOS.

Párisi levél.

Páris, 1896. máj.)*

(Bossuet beszédei a színházban előadva. Barrows chigacoi tanár felolvasásai.
Vallási összejövetelek. Veszteségek: Henry Marion, Leon Say.)

Szerkesztő Ur!

Bossuet az Úrnak 1896-ik esztendejében a böjtidő végén, a színházban predikálva! nemde banális? Az csak Párisban történhetik meg s e százév végén, mely rendkívüliségekben bővölködik, hogy az ember egy színházat lásson, hol világi, előkelő közönség várakozik, hogy Bossuet beszédeit hallja a kor egyik legjelesebb drámai színészétől előadva. A mi nem régen valósággal botrány lett volna, ma nagyon egyszerű és természetes dolognak látszik. Nehány év óta szokásba jött, hogy a böjt idején ugynevezett szellemi concerteket rendeznek, vallási *mysteriumokat*, melyek a középkori mysteriumokra emlékeztetnek. Ez egy pillanatnyi szünetelés a gyönyörökben. Ugy tekintik azt, mint a kegyes munkának egy nemét. De végre is az csak a gyönyörnek változata és nincs semmi befolyása az erkölcsi életre. A vallásnak semmi része e műkedvelősködésben. Ez évben, hogy annál nagyobb változatosságot adjanak az ugymondott kegyes érzelmeknek, azt gondolták, hogy előadatják Bossuet beszédeit Mounet-Sullyval, a »theatre francais« nagy művészeivel. Kétségtelen, hogy jobban nem választhattak volna, arranézve, hogy fogalmat adjanak a 17-ik százév nagy szónokáról. M.-Sully az egyetlen, kire ily munkát lehetett bízni, nemcsak nagy tehetségénél, hanem komoly voltánál, az ember és művész egész élete méltóságánál és őszinteségénél fogva. Benső hajlamaiban, az élet és művészet felfogásában családi öröklést kell-e keresni? Talán. Valamint mondanunk kell felvilágosításul, a művész bizalmas közlése után. Tudtuk, hogy protestáns eredete s meggyőződése. Anyja tényleg egy régi huguenotta családból származott, melynek a vallás nemcsak forma volt, hanem komoly lelkiismereti dolog s gyermekeit erős meggyőződésben nevelte. De azt nem tudtuk, mit azután beszélt el, hogy

* Mult füzetünkől hely szüke miatt kimaradt.